

Een marxistische kijk op ontwikkeling

Marc Vandepitte, *De kloof en de uitweg. Een dwarse kijk op ontwikkelingssamenwerking*, EPO, Antwerpen, 2004, 136 p.

Als je een marxistische kijk op de Noord-Zuid-verhouding wil, dan is dit boekje een aanrader. Marc Vandepitte schetst eerst het kader: economie al 20 jaar gedomineerd door neoliberalen; op politiek vlak is de VS de enige imperiale macht, al doet de EU haar best om ook supermacht te worden; de andersglobalisten zoeken een alternatief voor de kapitalistische globalisering; kritische journalistiek wordt bemoeilijkt door de greep van het kapitaal; ngo's spelen een sleutelrol in de privatisering van de ontwikkeling van de derde wereld en zijn dienstbaar voor buitenlandse handel en geopolitieke interesses. De toon is meteen gezet.

In een volgend hoofdstuk wordt de kloof tussen Noord en Zuid in detail geschetst, waarbij uitvoerig verwezen wordt naar de *Human Development Reports* en naar diverse kranten. Het levert enkele interessante weetjes op, zoals "de prioriteiten voor het wereldkapitalisme". Financiële speculatie natuurlijk, ten bedrage van 1500 miljard euro per dag! Ngo's komen er slecht uit: hoe groter de kloof tussen arm en rijk, hoe meer ngo's. En ik die dacht dat zoiets normaal is: als de staat verstek laat gaan, organiseren de mensen zich, zoals in het mij bekende Uganda, waar na Amin en Obote duizenden basisorganisaties ontstonden. Sommigen haalden eer met hun inzet, ze doorbraken bijvoorbeeld het taboe rond aids en eisten met succes een beter overheidsbeleid op het vlak van aidspreventie. Maar Vandepitte ziet vooral

heil in bewegingen van boeren en arbeiders.

En ja, er is hoop, zo blijkt. Maar dan moeten we wel van het kapitalisme afstand nemen, zo stelt Vandepitte in hoofdstuk 4. Daarbij gaat hij uit van een klassieke marxistische stelling: "Het kapitalistische wereldsysteem heeft belangrijke materiële voorwaarden gecreëerd om een sociale ontwikkeling mogelijk te maken, maar is een obstakel geworden voor de verdere ontwikkeling van de mensheid." Conclusie: weg ermee! "De tijd is rijp voor een radicale ommekeer," stelt Vandepitte. Maar hoe, hoe, hoe?

Hoofdstuk 5 geeft het Antwoord. Eerst een overzicht van de doelstellingen (bron UNDP), en dan het Programma. Socio-cultureel, politiek-media, internationaal-economisch, politiek-militair, ... voor elk wat wils. In de commentaren bij het Programma mocht ik me wat verdiepen in de argumentatie over het belang van een centrale overheid: basisvoorzieningen treffen voor de burger. Akkoord. Weerwerk bieden aan multinationals. Akkoord. Maar ik pas als Vandepitte stelt dat "de Staat nodig is om de bevolking massaal te mobiliseren om het project te doen slagen tegen buiten- en binnenlandse druk." Wat als de Staat zelf de oorzaak is van binnenlandse druk? Moet de Staat nu echt beweging maken, kunnen de mensen dat niet zelf? In deze context verwijs ik graag naar Amartya Sen, die stelt dat een gezond en kritisch activisme van de burger nodig is om de overheid op haar verantwoordelijkheid te wijzen. Dat is heel wat anders dan een door de Staat georganiseerd activisme! Naar wie verwijst Vandepitte? Marx natuurlijk: "Socialisme als project en proces, strijddynamiek om een postkapitalistische maatschappij te creëren, waar de ont-

plooiing van de mens centraal staat en niet winstmaximalisatie.”

In hoofdstuk 5 blijkt dat we al goed op weg zijn, er is een tegenmacht in opbouw. Ik beken dat ik toch even moet slikken wanneer “linkse guerilla” in o.a. Afghanistan geciteerd wordt als een positief aspect van “wereldwijd verzet”. En wat te denken van de noodzaak om “door een langdurig omvormings- en bewustmakingsproces de oude gewoonten, waarden en overtuigingen weg te werken”? Voor een nieuwe maatschappij is namelijk een nieuwe mens en een nieuwe cultuur nodig, vindt de auteur. Bij mij rijst dan meteen de vraag hoe het met de vrijheid, de diversiteit gesteld zal zijn tijdens dat kneedproces. Ik ben de eerste om toe te geven dat het momenteel erg gesteld is met de mensenrechten, zéker in het Zuiden. Maar hoe zal het de mensenrechten vergaan bij de “radicale ommekeer” die Vandepitte voorstelt? In de tekst is er jammer genoeg weinig over terug te vinden. In dat verband wil ik wat dieper ingaan op twee blinde vlekken in Vandepittes tekst: gender en ecologie, twee domeinen waar grote kloven bestaan.

Vanuit een rechtenbenadering voor ontwikkeling kom je al gauw uit bij het belang van positieve discriminatie voor vrouwen en bij de noodzaak van specifiek beleid om de positie van vrouwen in de samenleving te verbeteren. Machtsmisbruik in man-vrouwrelaties zijn al te vaak bron van achterstelling en leed. Wat kan daaraan gedaan worden? Het komt niet aan bod in dit boek. Ook over de ecologische dimensie wordt licht heengegaan. In het “programma” wordt enkel gezegd dat in het nationale beleid urgentieprogramma’s de ecologische achteruitgang “zoveel mogelijk” moeten beperken en de

schade herstellen. Elders staat dat de nieuwe wereldorde geen kwestie is van consuminderen, maar van herverdelen. Als we dat drastisch doen, krijgt een doorsneegezin 2250 euro per maand, herhaalt Vandepitte her en der in het boek. Gelijk heeft hij als hij zegt dat het genoeg is om goed te leven. Maar met “wat meer collectieve consumptie, bijvoorbeeld meer openbaar vervoer, minder auto’s” gaan we er op ecologisch vlak niet komen. Wie zich even verdiept in bijvoorbeeld de “ecologische voetafdruk” weet dat consuminderen wél op het menu staat als we tot een rechtvaardiger gebruik van de ecologische ruimte willen komen. En als elk gezin 2250 euro verdient, dan zullen er heel wat consuminder-afspraken gemaakt moeten worden, of de aardbol is zo opgesoupeerd.

Ik schrijf met opzet “afspraken maken”. Elke mens heeft in principe gelijke milieurechten, zou haar of zijn ecologisch duurzaam deel van de koek moeten krijgen. Maar hoe die koek verdelen? Best niet door een top-downbeleid, uitgestippeld door de Staat en een stel experts, dat gaat de kloof niet dichten. Wel een model waarin burgerrechten gepromoot worden, zodat mensen zich gaan informeren, participeren in beslissingen over de aanpak van milieuproblemen en hun milieurechten juridisch kunnen afdwingen. Vooral de erkenning en afdwingbaarheid van “gemeenschapsrechten” op grond, water, zaden... zou in het Zuiden veel mensen nieuwe kansen geven om in minder armoede en in meer ecologische duurzaamheid te leven. Die rechten worden steeds meer geschonden, vaak om producten te maken voor koopkrachtige consumenten in het Noorden. Dus hoe je het ook draait of keert, ecologisch evenwicht op wereldschaal zal er pas komen indien landen en volkeren tot een fair akkoord komen over het

gebruik van de hulpbronnen en over het oplossen van bestaande milieu-problemen. Op dat vlak heeft het Noor-den nogal veel “ecologische schuld”

goed te maken en overconsumptie in te leveren.

Jan Vannoppen

Culturele competentie en zeg-gen-schap

Ine Vos (ed.), *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen*, Brussel, CultuurNet Vlaanderen / Kunst en Democratie, december 2003, 152 p. (zie ook www.cultuurnet.be en www.cdkd.be)

In opdracht van CultuurNet Vlaanderen stelde cultuursociologe Ine Vos een cahier samen over cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen. Het boekje is opgevat als een praktische gids gericht aan mensen uit de sociale en culturele sector. Een algemene overzichtstekst poogt om alle aspecten van de problematiek beknopt te introduceren en bevat ook talrijke verwijzingen. Verder bevat het cahier enkele theoretische bijdragen over cultuurparticipatie en sociaal-artistiek werk van Eric Corijn, Rik Pinxten en Rudi Laermans, praktijkvoorbeelden (‘Wijk Up’ in Brugge en de projecten van CC De Kern en ‘Een paar apart’ op het Kiel in Antwerpen), enkele beleidsteksten en een tekst over methodieken. Daarnaast is ook op www.cultuurnet.be een heuse minisite gemaakt over het thema. We gaan hier in op enkele aspecten.

“Culturele en maatschappelijke ont-plooiing” is weliswaar een grondwette-lijk recht, maar wat betekent ‘cultuur’ in dit verband? Een centraal probleem is immers dat we al te vaak uitgaan van het dominante cultuurbegrip van de middengroep. Eric Corijn omschrijft een

sociaal cultuurbegrip dat oog heeft voor de veelheid aan betekenisstichtende praktijken waar mensen zich mee inlaten, en die zijn in alle milieus aan de orde, zij het op een verschillende manier. Mensen van lagere sociale klassen hebben last van ‘culturele armoede’: hun sociale uitsluiting wordt versterkt omdat ze niet de ‘culturele competen-tie’ bezitten die toelaat veel informatie te verwerken en zich in meerdere milieus te bewegen. Het gaat dus niet enkel om deelname aan het cultuur-aanbod, maar om de persoonlijke ontwikkeling. Een tweede opmerking betreffende cultuurparticipatie: die is vanzelfsprekend onderdeel van een breder kader van maatschappelijke parti-cipatie en emancipatie, waarvoor de belangrijkste middelen buiten de mo-gelijkheden van de culturele sector lig-gen, namelijk in onderwijs, welzijns-beleid, enzovoort.

Als ‘cultuurrealist’ gaat Vos ervan uit dat “productie van kunst- en cultuurproducten dan wel gebonden mag zijn aan een bepaalde maatschap-pelijke groep, de consumptie ervan is dat veel minder.” Er zijn dus geen strikt gescheiden publieken, ook tussen so-ciale groepen is cultuur tot op zekere hoogte overdraagbaar. (p.8) Het weg-werken van drempels vraagt onder meer om een herziening van de relatie tussen producent en consument. Vos stelt een cultuurparticipatiemodel voor dat uit-gaat van verschillende publieken en hun maatschappelijke context en zo via een procesmatige aanpak mee de